

Seksuelt misbrukte barn

Forord

Denne brosjyren er utarbeidet av Juridisk rådgivning for kvinner, JURK, som er en uavhengig organisasjon drevet av kvinnelige jusstudenter ved Universitetet i Oslo. JURK gir gratis råd og veiledning i de fleste juridiske spørsmål til kvinner over hele landet.

Vårt mål med denne brosjyren er å opplyse om de rettsregler som regulerer forhold som er aktuelle for kvinner og barn som er eller har vært utsatt for seksuelle overgrep.

Oslo, desember 1999

Monica S. Bakka
Elisabeth Ruud Bekken
Ingunn Thornes

Linda Yvonne Folkeseth
Kristin Skumsnes

Takk til Barne – og familiedepartementet for økonomisk støtte til revidering av brosjyren.

Sist revidert Oslo, desember 2002

Lene Cecilie Bakler
Therese L. Kristiansen

[Kapittel 1 Innledning](#)

[Kapittel 2 Mistanke om overgrep](#)

[2.1 Symptomer](#)

[2.2 Hva er det første du bør gjøre ved mistanke om at barnet ditt har vært utsatt for seksuelle overgrep?](#)

[Kapittel 3 Hjelpeapparatet](#)

[3.1 Sykehus/Legevakt](#)

[3.2 Barnevernet](#)

[3.3 Behandlingsinstitusjoner](#)

[3.4 Frivillige organisasjoner](#)

[Kapittel 4 Straffelovgivningen](#)

[4.1 De straffbare handlinger](#)

[4.2 Generelt om straffelovgivningen](#)

[Kapittel 5 Foreldelsesfrister](#)

[5.1 Hva innebærer foreldelse](#)

[5.2 Fristens utgangspunkt](#)

[5.3 Fristavbrytelse](#)

[Kapittel 6 Bistandsadvokaten](#)

[6.1 Rett til advokatbistand](#)

[6.2 Bistandsadvokatens oppgaver](#)

[Kapittel 7 Politiet](#)

[7.1 Anmeldelse/etterforskning](#)

[7.2 Bør saken anmeldes?](#)

[7.3 Avhørssituasjonen hos påtalemyndigheten](#)

[7.4 Pågrep av overgriper](#)

[Kapittel 8 Rettssaken](#)

[Kapittel 9 Erstatning til voldsofre](#)

[9.1 Erstatning fra overgriper](#)

[9.2 Erstatning fra staten](#)

[Kapittel 10 Ettervern](#)

[Ordliste](#)

[Adresse- og telefonliste](#)

Kapittel 1 Innledning

Med ”incest” menes seksuell omgang mellom nært beslektede. Problemstillingen blir imidlertid hovedsaklig den samme når barn og unge blir seksuelt misbrukt av noen de har et tillitsforhold til.

Vi har derfor forsøkt å unngå bruk av begrepet ”incest” i denne brosjyren, bortsett fra i de sammenhenger der det er snakk om incest etter lovens definisjon. Brosjyren er derfor forhåpentligvis anvendelig for alle som har vært, eller kommer i kontakt med noen som er blitt utsatt for seksuelle overgrep.

JURK mottar mange henvendelser fra voksne kvinner som har vært utsatt for seksuelle overgrep som barn, og som først søker hjelp i voksen alder. Flere har holdt problemene for seg selv, og har først etter mange år fått mot til å snakke om det de har vært utsatt for.

I denne brosjyren vil vi ta for oss de ulike sidene ved problematikken rundt seksuelt misbruk av barn og unge. Vi har forsøkt å få frem hvilke rettigheter den utsatte har og gi en oversikt over hvor man kan søke hjelp. Dette enten situasjonen er akutt, eller man søker hjelp i voksen alder for overgrep man har vært utsatt for som barn.

Kapittel 2 Mistanke om overgrep

2.1 Symptomer

Du kan ha fått mistanke om at barnet ditt har vært utsatt for seksuelle overgrep ved at barnet selv forteller om dette, eller ved observasjoner av barnet.

Symptomer på at barnet har vært utsatt for overgrep kan være blant annet seksualisert adferd, seksualisert språk, overdreven masturbasjon, endret adferd, regresjon (oppfører seg som mindreårig, begynner å snakke babyspråk), depresjon og sorg, problemer med egen identitet, utflod, sårhet i skrittet, blødninger fra skjedeåpning eller endetarmsåpning, seksuelt overførbare sykdommer, eksem rundt endetarmsåpningen, blåmerker på lårene, rundt hoftepartiet eller i ansiktet, søvnproblemer og mareritt, angst for berøring, sengevæting, urinveisinfeksjoner og tannråte.

Enkelte av disse symptomene kan selvsagt også skyldes andre forhold enn seksuelt misbruk.

2.2 Hva er det første du bør gjøre ved mistanke om at barnet ditt har vært utsatt for seksuelle overgrep?

Du må først kontakte nærmeste sykehus eller legevakt, hovedsaklig for å få en undersøkelse av barnet, men også for å bli satt i kontakt med hjelpeapparatet.

I Oslo finnes det per i dag et nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn. Ressurscenterets hovedmål er at seksuelt misbrukte barn og deres pårørende skal få et bedre tilbud om utredning,

behandling og støtte.

Henvendelse til ressurscenteret:

- hvem som helst kan ta direkte kontakt med ressurscenteret for råd og veiledning ved å ringe
- når problemer diskuteres, er det fullt mulig å være anonym
- du trenger ingen henvisning fra annen lege

Hvilket tilbud gir ressurscenteret?

- senteret gir råd og veiledning
- det gir barnet og pårørende en samtale med lege og sykepleier
- det foretar en medisinsk undersøkelse av barnet

Ved mistanke om overgrep mot andres barn skal du kontakte barnevernet. Privatpersoner kan melde saker anonymt til barnevernet. Det vil si at de varsler barnevernet om at de er bekymret for et barn, men at de ønsker at deres egen identitet holdes hemmelig for den familien det gjelder. Barnevernet kan derimot ikke fritta noen fra vitneplikten dersom saken skal behandles i fylkesnemnda eller for domstolene. Da må det oppgis hvem som har anmeldt saken.

Alle meldinger blir vurdert, og hvis det er grunn til det, blir de undersøkt nærmere. Familien det gjelder blir varslet om at barneverntjenesten arbeider med saken, og om mulig forsøker man å få i stand et samarbeid.

Hvis offentlige myndigheter, for eksempel skole, barnehage eller PP-tjeneste (Pedagogisk-Psykologisk tjeneste), har mistanke om at et barn blir utsatt for seksuelle overgrep, har de av eget tiltak plikt til å gi opplysninger videre til barnevernet. Offentlige tjenestemenn kan ikke kreve anonymitet.

Etter barnevernloven er også personer og institusjoner med yrkesmessig taushetsplikt pålagt å melde fra til barnevernet i slike tilfeller. Dette gjelder for eksempel leger, psykologer, helsesøstre og jordmødre.

Dersom du har mistanke om at den samværsberettigede eller andre nærstående misbruker barnet seksuelt i forbindelse med samvær, kan du av hensyn til barnet nekte samvær selv om dette er i strid med en eventuell samværsavtale. Det er barnets beste som er det viktigste i denne situasjonen. Det å overlate barnet til en mulig overgriper er ikke forsvarlig. Dersom du nekter samvær, kan dette imidlertid få konsekvenser for deg i en eventuell retts sak vedrørende fast bosted og samvær for barnet. Det er derfor viktig at du begrunner hvorfor samværet må utgå, og involverer utenforstående instanser.

Du bør skrive et rekommandert brev til den samværsberettigede, hvor du saklig informerer om bakgrunnen for din beslutning om å avslutte samværet i sin nåværende form. Husk å ta en kopi av brevet før du sender det.

Det er også viktig at du etter hvert samvær skriver et detaljert referat ut i fra barnets reaksjoner og hva barnet forteller. Dette er informasjon som kan være nyttig i en eventuell retts sak.

Nekter du den samværsberettigede samvær, er det viktig at du samtidig anmelder forholdet til politiet. Ved å gjøre dette understreker du at din mistanke er alvorlig, og ikke har bakgrunn i en eventuell konflikt mellom dere.

Du bør så fort som mulig skaffe deg en advokat med erfaring fra incestsaker. Da det kan ta lang tid før en sak kommer opp i retten, kan advokaten i mellomtiden be retten om en midlertidig avgjørelse om nektelse av samvær. Dersom du får medhold i dette, vil det si at den samværsberettigede ikke får samvær med barnet før saken kommer opp i retten.

Det kan videre være til stor hjelp for deg å kontakte barnevernet. De vil kunne gi deg råd og veiledning om hvordan du skal forholde deg videre i saken. Barnevernet har i tillegg god kompetanse i slike saker og kan gi deg støtte og informasjon om hvordan du skal opptre overfor barnet.

Kapittel 3 Hjelpeapparatet

3.1 Sykehus/legevakt

På Nasjonalt ressurs senter for seksuelt misbrukte barn blir den medisinske undersøkelsen foretatt på følgende måte:

Ved undersøkelsen av barnet er lege og sykepleier tilstede sammen med den som følger barnet. Først foretas en nøyaktig kartlegging av medisinske og sosiale forhold, hvem som har omsorgen og kontakt med barnet osv. Dersom legen spør ledsager om mer sensitive opplysninger, tar sykepleieren barnet med til et annet rom.

Det legges stor vekt på å få god kontakt med barnet. Vanligvis blir ikke barnet spurt om hendelsen. Andre ganger er det naturlig å spørre barnet direkte om hva som har skjedd og hvilke bekymringer det har. Dette avhenger imidlertid av barnets alder og modenhet.

Selve undersøkelsen er en vanlig medisinsk undersøkelse av hele kroppen. Den starter med ører og hals, og fortsetter nedover kroppen. Nedentil foretas ikke en vanlig gynekologisk undersøkelse. Det er viktig å presisere at barnet sitter på den samme undersøkelsesbenken som benyttes når kroppen for øvrig undersøkes. Ofte sitter barnet bakoverlent/delvis liggende i ledsagers fang. Hofter og knær bøyes og tas

fra hverandre uten å tvinge barnet. Legen har et koloskop, det vil si en kikkert med lampe, videokamera og fotoapparat tilkoblet. Dette holdes 30-40 cm fra feltet som undersøkes. Barna pleier å være nysgjerrige og får utforske kameraet som er tilkoblet en skjerm, slik at de for eksempel kan se tærne sine forstørret.

Benholdere og spekulum til undersøkelse av skjeden benyttes ikke hos barn.

Legen trekker de ytre kjønnsleppene forsiktig til side for å se eventuelle skader eller tegn til infeksjon. Dersom barna selv ønsker det, får de se seg selv nedentil.

Større barn har uttrykt lettelse når de har sett at ingenting er ødelagt. Dersom utflod eller rødhet kan ses, berøres slimhinnen/hinnen utenfor skjeden med en myk bomullspinne for bakterie- og soppdyrking.

Til slutt undersøkes endetarmsåpningen ved at seteballene trekkes litt til side. Huden rundt inspiseres, og enkelte ganger kjenner legen med en finger for å sjekke lukkekraften eller for å sjekke eventuelle forandringer.

Guttene blir hovedsaklig undersøkt på samme måte som jentene. Man ser her etter skade på genitalia og at misdannelser ikke foreligger.

Vanligvis går undersøkelsen greit, og noen synes at det verste er å bli kikket i halsen. 6-7 åringer kan synes at det er flaut å ligge nakne, men barn generelt tar det mer naturlig enn voksne.

Etterpå samtaler lege og ledsager om funnene mens barnet er ute med sykepleier i et annet rom. Under samtalen drøftes saken og hvilke andre tiltak som kan eller bør iverksettes.

Dersom du har mistanke om at overgrep har skjedd i løpet av de siste 2-3 døgn, er det viktig at du tar kontakt med lege, eventuelt ressurscenteret omgående. Fysiske skader som følge av overgrep leges raskt hos barn. Etter få dager vil skadene ikke lenger være synlige.

Ved nylig begåtte overgrep foretas ytterligere sporsikring ved at det blir tatt prøver av undertøy, hår og eventuelle sædrester.

3.2 Barnevernet

Barnevernet kan bli koblet inn i saken ved at de mottar tips eller bekymringsmelding fra privatpersoner eller offentlige myndigheter. Dette kan være representanter for skole, barnehage eller helsesøster.

Barnevernet skal være en garanti for at alle barn og unge sikres omsorg, trygghet og utviklingsmuligheter. Med barn menes personer under 18 år. Barnevernet har som sin spesielle oppgave

å ta vare på de mest utsatte barna. Det skal beskytte barna mot omsorgssvikt og motvirke at barn lider fysisk og psykisk overlast. Blir barnevernet kjent med slike forhold, har det en lovbestemt plikt til selv å undersøke hvordan barnet har det og om nødvendig sette i verk tiltak.

Barnevernet kan også hjelpe en familie som er i en vanskelig situasjon med hjelpetiltak.

Barnevernet vil tidlig ta stilling til om saken skal anmeldes til politiet. Det foreligger ingen generell plikt for barnevernet til å anmelde, men derimot til å prøve å avverge den straffbare handlingen. Det er opp til barnevernet å avgjøre om dette best gjøres ved å anmelde forholdet. Avgjørelsen blir tatt etter en skjønnsmessig vurdering. Ved vurderingen vil det bli lagt vekt på hva barnevernet anser som best for barnet.

Taushetsplikten som barnevernet har overfor klienten er altså ikke til hinder for å anmelde straffbare forhold.

Du kan lese mer om anmeldelse i kapittel 7.

Et overordnet prinsipp etter lov om barneverntjenester er at tiltak som settes i verk skal være til barnets beste. Dersom det er motstridende interesser mellom barnet og foreldrene, er det hensynet til barnet som er avgjørende. Barnevernet skal likevel alltid forsøke å få foreldrene til å samarbeide om de tiltak som planlegges.

Uavhengig av om barnevernet anmelder forholdet, har det et særlig ansvar overfor barnet. Tiltak etter barnvernloven kan derfor bli aktuelt i begge tilfeller. Utgangspunktet er at man bør skille fornærmede og overgriper. Dette kan enten skje ved at overgriper flytter ut av hjemmet, eller ved at barnet flyttes ut. Barnevernet har imidlertid kun hjemmel til å flytte barnet. Dette har vært kritisert fordi barnet ofte opplever en enorm skyldfølelse ved å flytte. Situasjonen oppleves for barnet som ”det er meg det er noe galt med – det er jeg som må flytte”.

3.3 Behandlingsinstitusjoner

Innenfor helseetaten finnes helseinstitusjoner, leger, sykehus, barne- og ungdomspsykiatriske avdelinger, behandlingshjem og familievernkontorer.

Man kan henvende seg til Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn i Oslo dersom man ønsker å få foretatt en medisinsk undersøkelse. Videre kan man få informasjon om hvor man kan henvende seg på sitt hjemsted for å få foretatt en slik undersøkelse. De tar også i mot anonyme henvendelser på telefon.

3.4 Frivillige institusjoner

Støttesenteret mot incest (SMI) i Oslo ble opprettet i 1986. Det er en organisasjon drevet av kvinner som selv har vært utsatt for seksuelle overgrep og mødre til misbrukte barn. Deres målsetting er hjelp til selvhjelp. Dette innebærer at de utsatte selv er villige til å delta aktivt i bearbeidingen. SMI tilbyr et aktivt miljø, støtte og rådgivning. SMI tar imot telefoner fra hele landet.

Oslo Røde Kors opprettet i 1984 en kontakttelefon for barn og ungdom. Den skal være et supplement til det øvrige hjelpetilbudet, og er for enkelte den første kontakten utad etter at seksuelle overgrep har funnet sted. Barn og ungdom fra hele landet kan ringe dit.

Barneombudet har også opprettet en kontakttelefon, ”Klar melding inn”, hvor barn og unge kan legge igjen spørsmål på en telefonsvarer. Barneombudet velger ut noen av disse spørsmålene og besvarer disse på tekst-TV.

[Se telefon- og adresselisten bakerst i brosjyren.](#)

Kapittel 4 Straffelovgivningen

4.1 De straffbare handlinger

I norsk rett er det et prinsipp at ingen kan straffedømmes for en handling som ikke anses som straffbar etter loven.

Seksualforbrytelser rammes av straffelovens (strl) kapittel 19. Kapitlet inneholder en angivelse av hvilke handlinger som er straffbare, samt maksimums- og minimumsstraffer for utførelsen av handlingene.

Straffelovens kapittel 19 anvender følgende begreper for å beskrive de forskjellige typer av overgrep; seksuelt krenkende eller uanstendig adferd, seksuell handling, seksuell omgang og samleie. ”Seksuelt” erstatter fra år 2000 det tidligere begrepet ”utuktig”.

At et forhold er seksuelt krenkende (tidligere utuktig) innebærer at det strider mot samfunnets normer for kjønnsedelighet, eksempelvis seksuell omgang mellom voksne og barn. I straffeloven opererer man med ulike grader av seksuelt krenkende oppførsel, med seksuelt krenkende eller uanstendig adferd som den minst grove.

Reglene om seksuelt krenkende adferd eller annen uanstendig adferd retter seg mot den som i handling eller ord krenker en annen persons ærbarhet. Typiske eksempler er blotting og muntlige seksuelle tilnærmelser.

Seksuelt krenkende adferd er handlinger som foretas overfor en annen uten at gjerningsmannen er i

fysisk kontakt med fornærmede. Slike handlinger straffes med bøter eller fengsel i inntil 1 år.

I motsetning til seksuelt krenkende adferd, innebærer en seksuell handling at gjerningsmannen er i fysisk kontakt med den krenkede.

Handlingen kan være beføling av kjønnsorganer eller bryster. Kyssing og beføling utenpå klærne faller også inn under bestemmelsen.

Strafferammen for seksuell handling med barn under 16 år er fengsel inntil 3 år. Maksimumsstraffen kan i enkelte tilfeller utvides til 6 år.

Seksuell handling avgrenses mot seksuell omgang, som er den groveste formen for seksuelt krenkende oppførsel. Seksuell omgang omfatter blant annet samleie og samleielignende forhold. Samleielignende forhold kan eksempelvis være samleiebevegelser mellom en annens lår, mot vedkommendes mage eller seteparti.

Innføring av fingre i kvinnens skjede, oralsex, samt at en person masturberer en annen, faller også inn under begrepet seksuell omgang.

Seksuell omgang i form av samleie straffes strengere enn annen seksuell omgang. Med samleie menes innføring av penis i vagina eller rektum. Offeret for handlingen kan således være både kvinne og mann.

Likestilt med samleie er innføring av penis i munn, samt innføring av gjenstand i vagina eller rektum.

Voldtekt foreligger når noen blir tvunget til seksuell omgang. Det kan være fysisk tvang, ved at gjerningsmannen bruker vold for å gjennomføre overgrepet, eller at han ved alvorlige trusler tvinger offeret til å gi etter.

Maksimumsstraffen for voldtekt er fengsel inntil 10 år, men minimum 2 år dersom den seksuelle omgangen var samleie. Strafferammen kan forhøyes til 21 år i særlige tilfeller.

Straffeloven setter forbud mot seksuell omgang mellom nært beslektede. Det er dette som er incest i lovens forstand. Forbudet gjelder for den som har seksuell omgang med slektning i nedstigende linje, samt samleie mellom søsken og halvsøsken. Slektninger i nedstigende linje er barn, barnebarn osv av overgriper. Adoptivbarn likestilles med biologiske barn.

Forbudet mot seksuell omgang med slektning i nedstigende linje gjelder uavhengig av barnets alder. Det er således straffbart for en far å ha et seksuelt forhold til sin datter, selv om hun er over den seksuelle lavalder. Det er også straffbart om hun deltar frivillig.

Maksimumsstraffen for seksuell omgang med slektning i nedstigende linje er fengsel inntil 5 år. Dersom samleie har funnet sted, er maksimumsstraffen 8 år.

Dersom fosterforeldre/steforeldre forgriper seg på fosterbarn/stebarn, regnes ikke dette som incest i lovens forstand. Det er like fullt straffbart.

Maksimumsstraffen for seksuell omgang med fosterbarn og stebarn er fengsel inntil 5 år. Vilkåret for at denne bestemmelsen skal komme til anvendelse er at barnet er under 18 år.

Maksimumsstraffen er også 5 år når en person ved å misbruke et avhengighetsforhold skaffer seg seksuell omgang med en annen person. Avhengighetsforholdet kan bestå i økonomisk avhengighet, særlig takknemlighetsgjeld, eller at man er plassert i institusjon under barnevernet osv.

Den seksuelle lavalder i Norge er per 01.07.02 16 år. Dette innebærer at det er straffbart å ha seksuell omgang med barn under denne alderen. Dette gjelder selv om den mindreårige har samtykket til seksuell omgang.

Lovgiver har satt strengere straff for den som har seksuell omgang med barn under 14 år.

Villfarelse med hensyn til alder utelukker ikke straffeskyld. Det betyr at gjerningsmannen som hovedregel ikke kan unnskyldes med at han ikke visste at barnet var under 16 år. Handlingen er like fullt straffbar. Det er imidlertid gjort unntak i tilfeller hvor gjerningsmannen overhodet ikke kan bebreides for å ha tatt feil av barnets alder.

Ved seksuell omgang med barn under 14 år vil gjerningsmannen aldri kunne unnskyldes med villfarelse med hensyn til barnets alder. Handlingen vil alltid være straffbar.

Maksimumsstraffen for den som har seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år er fengsel inntil 5 år. Strafferammen forlenges til 15 år dersom fornærmede omkommer eller får betydelige skader som følge av handlingen. Det samme gjelder dersom overgriper tidligere er dømt for seksuell omgang med mindreårige eller voldtekt, eller handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

Maksimumsstraffen for seksuell omgang med barn under 14 år er fengsel inntil 10 år. Dersom samleie har funnet sted, er minimumsstraffen 2 år. Øvre strafferamme er 21 år dersom handlingen var en gruppevoldtekt, eller handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte, eller hvis den er foretatt overfor barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep. Det samme gjelder dersom overgriper tidligere er dømt for seksuell omgang med mindreårige eller voldtekt, eller dersom fornærmede omkommer, eller får betydelige skader som følge av handlingen.

Det er også straffbart å medvirke til at andre begår overgrep som nevnt i dette kapitlet. Dette gjelder både fysisk og psykisk medvirkning.

Straffen etter bestemmelsene i § 196 kan falle bort dersom de som har hatt den seksuelle omgang er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling, eksempelvis en 15-åring og en 16-åring som er kjærester.

4.2 Generelt om straffelovgivningen

Ved seksuelle overgrep mot barn vil den straffbare handlingen ofte rammes av flere av straffelovens bestemmelser. Dette skyldes at de ulike bestemmelsene verner ulike interesser.

Dersom en forelder tiltvinger seg seksuell omgang med sitt mindreårige barn, vil handlingen rammes av bestemmelsen som forbyr incest med slektning i nedstigende linje. Overgrepet vil også falle inn under bestemmelsen som forbyr seksuell omgang med barn under 16 eller 14 år. Voldtektsbestemmelsen kan også være aktuell.

Noen ganger vil et overgrep falle inn under flere av straffelovens bestemmelser. Dette vil for eksempel være tilfelle dersom en far voldtar sin 12 år gamle datter. En slik handling er å regne som både voldtekt, incest og seksuell omgang med barn under 14 år. Dersom de aktuelle straffebudene retter seg mot ulike sider ved overgrepet (i dette eksemplet tvang, slektskap og alder), skal alle bestemmelsene anvendes ved siden av hverandre. Gjerningsmannen vil her straffes for brudd på tre straffebud i én handling.

Dette har imidlertid ikke stor praktisk betydning, da straffenivået i sedelighetssaker ligger langt under de maksimumsstraffer som loven fastsetter.

Kapittel 5 Foreldelsesfrister

5.1 Hva innebærer foreldelse?

At en handling er strafferettslig foreldet innebærer at straffansvaret bortfaller. Gjerningsmannen kan således ikke dømmes og straffes for forholdet.

Det er imidlertid mulig å anmelde forholdet til politiet selv om det er foreldet. Politiet plikter å ta imot en anmeldelse.

Det kan være aktuelt å anmelde et overgrep som er strafferettslig foreldet dersom man ønsker å søke erstatning fra staten for overgrepet. For å bli tilkjent erstatning er det blant annet et vilkår at forholdet er anmeldt og overgriper krevd straffet. Det er imidlertid ingen hindring for å få erstatning at forholdet er strafferettslig foreldet.

Du kan lese mer om voldsoffererstatning, billighetserstatning og pasientskadeerstatning i JURKs brosjyre ”Erstatning fra staten”, som fås ved henvendelse til vårt kontor.

5.2 Fristens utgangspunkt

Foreldelsesfristen løper fra den dag det straffbare forhold opphørte. Dersom en person er blitt utsatt for gjentatte overgrep fra samme person, vil fristen begynne å løpe fra den dagen det siste overgrepet fant sted.

Ved seksuell omgang med barn under 14 år er fristens utgangspunkt den dagen barnet fyller 18 år. Dette gjelder imidlertid kun for overgrep som skjedde etter at bestemmelsen trådte i kraft 01.11.98.

Bestemmelsen vil få særdeles stor betydning i de tilfeller hvor et lite barn blir utsatt for seksuelle overgrep. Dersom et lite barn ble utsatt for seksuell omgang i en alder av 2 år, og overgrepet fant sted etter 01.11.98, vil forholdet ikke være foreldet før fornærmede er 28 år. Dersom overgrepet skjedde før 01.11.98, er det foreldet når barnet fyller 12 år.

5.3 Fristavbrytelse

Foreldelsesfristen avbrytes når overgriper får status som siktet i saken. Status som siktet foreligger blant annet når påtalemyndigheten har skrevet ut en siktelse eller tatt ut tiltale mot overgriper. Overgriper har også status som siktet når han er pågrepet.

Det er viktig å være klar over at en anmeldelse etterfulgt av politiets etterforskning ikke medfører at overgriper får status som siktet. Et forhold kan således foreldes mens det etterforskes av politiet.

Kapittel 6 Bistandsadvokaten

6.1 Rett til advokatbistand

Bistandsadvokaten er fornærmedes advokat i en sedelighetssak.

Straffeprosessloven (strpl) inneholder bestemmelser om at den som har vært utsatt for visse typer seksuelle overgrep har rett til advokat betalt av det offentlige.

Fornærmede har krav på offentlig oppnevnt og betalt bistandsadvokat blant annet hvor vedkommende har vært utsatt for seksuell omgang med slektning i oppadstigende linje (far, mor, besteforeldre osv.) eller voldtekt. Det samme gjelder ved seksuell omgang med steforeldre eller fosterforeldre.

Fornærmede har også rett til advokatbistand i tilfeller hvor vedkommende har blitt utsatt for seksuell omgang som mindreårig (under 16 år). Det samme gjelder når overgriper skaffer seg seksuell omgang ved misbruk av avhengighetsforhold.

6.2 Bistandsadvokatens oppgaver

Bistandsadvokatens oppgave er å ivareta fornærmedes interesser både under etterforskningen og rettssaken. Fornærmede kan kontakte en advokat allerede før hun anmelder overgrepet.

Bistandsadvokaten kan være med ved anmeldelsen og ved avhøret av fornærmede.

Advokaten skal på vegne av fornærmede følge med på hva som skjer i saken, samt holde seg orientert om etterforskningen. Advokaten er et bindeledd mellom fornærmede og påtalemyndigheten.

Bistandsadvokaten skal også yte annen hjelp og støtte som er naturlig og rimelig i saken.

Når saken er ferdig etterforsket, er det påtalemyndigheten som avgjør om saken skal henlegges eller om det skal tas ut tiltale. Blir saken henlagt, kan bistandsadvokaten på vegne av fornærmede påklage henleggelsen. Dersom det blir tatt ut tiltale blir saken brakt inn for domstolen.

I en straffesak er det to parter; det offentlige representert ved påtalemyndigheten og tiltalte. Tiltalte er den antatte gjerningsmannen og er representert ved en forsvarer. Fornærmede har ikke status som part, men som vitne i saken. Det faktum at fornærmede ikke er part i saken medfører at bistandsadvokaten, som fornærmedes representant, har en begrenset mulighet til å påvirke sakens gang.

Bistandsadvokaten kan uttale seg om hele eller deler av saken skal gå for lukkede dører, og om pressen skal gis adgang til å være tilstede. Advokaten har også rett til å uttale seg om tiltalte skal være til stede når fornærmede skal vitne.

Da fornærmede ikke får være til stede i retten før hun har forklart seg som vitne, er det ofte betryggende for henne å vite at hun har en bistandsadvokat som på hennes vegne følger med under rettssaken.

Dersom det fremmes et erstatningskrav i tilknytning til straffesaken, er det ofte bistandsadvokaten som fremlegger dette.

Kapittel 7 Politiet

7.1 Anmeldelse/etterforskning

Alle som mistenker at det foregår noe straffbart kan anmelde forholdet. Du behøver ikke å ha en særskilt tilknytning til fornærmede for å anmelde forholdet. Du har imidlertid ingen plikt til å anmelde.

Dersom du ønsker å anmelde det straffbare forholdet, skal det gjøres til politiet eller påtalemyndigheten.

Politiet har plikt til å ta i mot en anmeldelse.

Hvis du anmelder forholdet muntlig, skal det skrives ned og dateres av vedkommende tjenestemann.

Politiet vil som regel etterforske saken etter en anmeldelse. Etterforskningen foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold. Påtalemyndigheten kan beslutte å henlegge en anmeldelse uten at det foretas etterforskning, når det er klart at det anmeldte forhold ikke er straffbart eller gjenstand for offentlig påtale. Et eksempel kan være at forholdet er foreldet.

Etterforskningen utføres i hovedsak av politiet. Formålet med denne er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om det skal reises tiltale mot gjerningsmannen. Den skal videre tjene som forberedelse til sakens behandling for retten.

En vesentlig del av etterforskningen består i at politiet foretar avhør av den mistenkte, fornærmede eller andre som antas å ha noe å forklare av betydning for saken. Et viktig prinsipp er at etterforskningen skal søke å klarlegge både det som taler mot mistenkte og det som taler til fordel for vedkommende.

Dersom politiet under etterforskningen ikke finner tilstrekkelige bevis for å reise tiltale mot gjerningsmannen, henlegges saken på grunn av bevisets stilling. Bakgrunnen for henleggelsen er ikke nødvendigvis at politiet ikke tror på fornærmede, men at det ikke har funnet tilstrekkelig bevis for at gjerningsmannen kan dømmes.

Det er et prinsipp at tvilen skal komme tiltalte til gode i straffesaker. Med dette menes at politiet må finne bevis som sannsynliggjør med sikkerhet at gjerningsmannen har gjort det han er tiltalt for.

Dersom saken henlegges, skal politiet som hovedregel sørge for at fornærmede får vite dette. Henleggelsen kan imidlertid klages inn for statsadvokat eller riksadvokat, som hører inn under påtalemyndigheten.

Det er ikke et vilkår for at det reises tiltale i sedelighetssaker at barnets foreldre/verger samtykker. Det kreves ikke fornærmedes påtalebegjæring. Med fornærmedes påtalebegjæring menes en erklæring fra fornærmede om at hun ønsker gjerningsmannen tiltalt og straffet.

Påtalemyndigheten avgjør alene om det er grunnlag for å reise tiltale i slike saker. Det kan også reises tiltale mot fornærmedes ønske. Dette skyldes forbrytelsenes alvorlige karakter. Samfunnet har en interesse i at det reises tiltale i slike saker. Dette for å vise at samfunnet fordømmer gjerningsmannens handling.

Fornærmede skal få beskjed hvis det blir reist rettssak og har rett til å vite hva som ligger til grunn for tiltalebeslutningen. Tiltalebeslutningen er grunnlaget for den følgende straffesak.

7.2 Bør saken anmeldes?

Man har ingen plikt til å anmelde saken, men det er viktig at man gjør det fordi barnet som regel ikke selv er i stand til dette, og i slike situasjoner er det viktig at en voksen person tar avgjørelsen.

En anmeldelse er viktig for å få avklart spørsmålet om skyld hos den antatte overgriper. Gjerningsmannen skal vite at samfunnet ikke aksepterer den handling han har foretatt. Videre kan det være av stor betydning at man anmelder for å hindre overgrep mot andre barn.

Det må imidlertid påpekes at det kan være en stor påkjenning for barnet å bli avhørt. Videre kan det bidra til at barnet får skyldfølelse hvis saken for eksempel henlegges på grunn av bevisets stilling. Barnet kan komme til å føle seg mistrodd. Slike psykologiske aspekter vil det være viktig å vurdere når man tar stilling til hvorvidt forholdet skal anmeldes eller ikke.

7.3 Avhørssituasjonen hos påtalemyndigheten

Avhør av barn under 14 år som er utsatt for seksuelle overgrep blir foretatt av dommeren utenfor rettsmøte. Dette kalles dommeravhør. Dommeren vil i slike tilfelle tilkalle en særskilt skikket person som har særlig kompetanse med barn utsatt for seksuelle overgrep. Forklaringen vil i hovedsak bli tatt opp på video eller lydbånd. Man prøver å unngå gjentatte avhør.

Når barnets alder eller særlige omstendigheter tilsier det, kan dommeren bestemme at det før avhør skal foretas observasjon av barnet. Observasjon kan også bli foretatt i stedet for avhør. Det er en sakkyndig som foretar observasjonen, som hovedregel en barnepsykiater eller en psykolog med særlig erfaring med barn. Den sakkyndige skal avgi en erklæring om observasjonen.

Ved politiavhør av barn mellom 14 og 16 år legges det spesielt vekt på at avhøret skal foretas på en særlig hensynsfull måte. Hvis politiet tillater det, bør barn under 16 år ha med seg foreldre eller andre som de har tillit til. Dersom det er foreldrene som har forgrepet seg, bør det som regel oppnevnes en setteverge som kan bistå barnet under avhøret. Etter omstendighetene bør avhøret finne sted i barnets hjemmemiljø. Jenter bør så vidt mulig avhøres av en kvinne. Kan dette ikke skje, bør avhøret foretas i nærvær av en kvinne dersom barnets foreldre eller foresatte ikke kan være tilstede.

Ved avhøret kan også bistandsadvokaten være tilstede. Den fornærmede skal gjøres kjent med at hun har rett til å vente med å forklare seg til advokaten er tilstede. Bistandsadvokaten bistår fornærmede under hele saken, fra anmeldelse til en eventuell dom foreligger.

7.4 Pågripelse av overgriper

Overgriper kan pågripes blant annet når det er grunn til å tro at han vil begå nye straffbare handlinger. For å pågripe gjerningsmannen må det imidlertid foreligge skjellig grunn til mistanke om at han har foretatt handlingen. Med dette menes at det må foreligge rimelig eller god grunn til mistanke. Dersom det er like sannsynlig at mistenkte er skyldig som at han ikke er det, er dette ikke tilstrekkelig til pågripelse.

Ofte foretas pågripelse for å unngå at mistenkte igjen forgriper seg på barnet. Dersom politiet finner at det er grunn til å tro at mistenkte gjentar handlingen, er det viktig at han blir pågrepet og fengslet inntil rettssaken starter.

Dersom politiet ønsker å varetektsfengsle den pågrepne, må vedkommende senest dagen etter pågripelse fremstilles for forhørsretten. Det må da begjæres fengsling. Forhørsretten tar stilling til om den pågrepne skal varetektsfengsles.

Varetektsfengslingen av siktede skal i hovedsak ikke vare i mer enn fire uker. Fengslingen kan forlenges med inntil fire uker av gangen.

Dersom det foreligger særlige omstendigheter, kan retten fastsette en fengslingstid som er lenger enn fire uker. Dette kan særlig være aktuelt i saker om grove seksualforbrytelser.

Kapittel 8 Rettssaken

Når saken er tilstrekkelig forberedt av politiet, avgjøres det om det skal reises tiltale mot overgriper. Det er statsadvokaten som avgjør om det skal reises tiltale i sedelighetssaker. Statsadvokaten vil således være aktor i saken.

Rettssaken er en sak mellom det offentlige og tiltalte der påtalemyndigheten skal føre bevis for tiltaltes skyld.

Den som har vært utsatt for seksuelle overgrep vil ikke være part i saken, men ha status som vitne.

Dersom siktede har innrømmet skyld og godtar at saken skal behandles for forhørsretten, vil denne avsi dom. Vitner vil da ikke bli ført for forhørsretten.

De saker som ikke pådømmes i forhørsretten skal i første omgang behandles av tingretten.

Dommerne skal bare ta hensyn til det som kommer frem under hovedforhandlingen. Alle involverte vil i hovedsak måtte gjenta politiforklaringen overfor retten.

Fornærmede er ofte det viktigste vitnet i saken. I utgangspunktet har alle vitneplikt. Forhandlingene i

rettssaken er muntlig. Dette innebærer at vitner i hovedsak skal forklare seg direkte for den dømmende rett.

Opplesning av vitneforklaring kan bare unntaksvis tre i stedet for avhør av vitnet. Dette gjelder blant annet for barn under 14 år.

Når et barn under 14 år har vært utsatt for seksuelle overgrep, skal opplesning, videoopptak eller lydbånd tre i stedet for personlig avhør i retten. Unntaksvis kan imidlertid retten pålegge barnet å forklare seg overfor retten. Dette skjer sjelden overfor små barn.

Dersom man som fornærmet i saken må avhøres for den dømmende rett, kan bistandsadvokaten på vegne av fornærmede begjære at tiltalte skal forlate rettssalen. Det er imidlertid opp til retten om denne begjæringen skal tas til følge. Det legges da vekt på om hensynet til fornærmede tilsier at tiltalte skal forlate retten. Hvis tiltalte har måttet forlate rettssalen, skal han få lest opp forklaringen i ettertid.

Rettsmøtene er i hovedsak offentlige. Bistandsadvokaten kan imidlertid på vegne av fornærmede be om at rettssaken skal foregå for lukkede dører. Det er retten som tar den endelige avgjørelsen.

Bistandsadvokaten skal bistå barnet under hele rettssaken og ivareta fornærmedes interesser i saken.

Under rettssaken vil bistandsadvokaten eventuelt prosedere et erstatningskrav på vegne av fornærmede. Det vil i utgangspunktet være en økonomisk kompensasjon for den voldte tort og svie. Dersom erstatningskravet likevel ikke blir tatt med i straffesaken, skal fornærmede underrettes, slik at hun kan klage på avgjørelsen eller forfølge kravet på annen måte.

Kapittel 9 Erstatning til voldsofre

9.1 Erstatning fra overgriper

Den som har blitt utsatt for overgrep kan kreve erstatning fra gjerningsmannen for skader som skyldes overgrepet. Dersom det reises straffesak mot overgriper, bør erstatningskravet fremmes i denne. Fornærmede spares da for et senere sivil søksmål. Erstatningskravet kan fremmes av bistandsadvokaten eller kommenteres av denne.

Det er viktig at man legger frem erklæringer fra behandlere om hvilken virkning overgrepene har hatt og antagelser om hva de kan komme til å bety i fremtiden. Kvittringer eller annen dokumentasjon for det økonomiske tap den utsatte har lidt på grunn av overgrepet må også tas med. At erstatningskravet er fremmet under en rettssak er viktig for en eventuell senere søknad om erstatning fra staten.

Det er imidlertid ikke et vilkår for å få erstatning fra staten at gjerningsmannen er dømt for det straffbare

forhold. Beviskravet i en erstatningssak er mindre strengt enn i en straffesak. Det er videre ikke et vilkår for å få erstatning at det er reist rettssak.

9.2 Erstatning fra staten

Staten kan gi to typer erstatning til voldsofre; billighetserstatning og voldsoffererstatning. Fra 01.07.01 er ordningen med voldsoffererstatning en rettighetsordning. Ordningen med billighetserstatning er derimot ikke en rettighetsordning, men bygger på skjønn.

Voldsoffererstatning omfatter skadetilfeller som har skjedd etter 1975. Ettersom ordningen med voldsoffererstatning er en rettighetsordning, har man krav på erstatning for skadevoldende handlinger som finner sted etter 01.07.01, dersom man oppfyller visse vilkår. For skader som er voldt i perioden mellom 1975 og 01.07.01, avgjøres erstatningsspørsmålet skjønnsmessig etter en helhetsvurdering i hvert enkelt tilfelle.

Billighetserstatning omfatter skadetilfeller som har skjedd før 1975. Det avgjørende er når overgrepene opphørte. Dersom overgrepene begynte i 1974 og opphørte i 1980, skal det søkes om voldsoffererstatning.

Ordningen med billighetserstatning er ulovfestet. Det vil si at det ikke finnes noen formelle regler for innvilgelse av slik erstatning.

Du kan lese mer om de nærmere vilkårene for å få voldsoffer- og billighetserstatning i JURKs brosjyre ”Erstatning fra staten”. Denne fås ved henvendelse til vårt kontor.

Kapittel 10 Ettervern

Det er viktig at barna får nødvendig behandling, både medisinsk og psykologisk. I tillegg til det tradisjonelle hjelpeapparatet, som for eksempel leger og psykologer, eksisterer det en del frivillige organisasjoner.

Det finnes støttesentre mot incest flere steder i landet. Mange av de ansatte har enten vært utsatt for incest selv, eller er mødre til incestutsatte barn. Ved støttesenteret kan du og barnet gjennom forskjellige tilbud og grupper bearbeide overgrepene, og arbeide med de problemene dere har.

Når overgriper er den andre forelderen, kan du gå til sivil søksmål for å hindre at vedkommende får samværsrett, og eventuelt for å få foreldreansvaret alene. Spørsmålet om samværsrett kan vurderes rettslig uavhengig av om de seksuelle overgrepene er anmeldt til politiet, og uansett utfallet av en eventuell straffesak.

Som nevnt ovenfor i kapittel 2, kan det ta lang tid før en sak kommer opp i retten. Din advokat kan da i mellomtiden be retten om en midlertidig avgjørelse om nektelse av samvær.

I en sivil rettssak om samværsrett skal retten fatte en avgjørelse hovedsaklig på bakgrunn av hva som er best for barnet. I saker hvor det er mistanke om seksuelle overgrep fra den ene forelderen, må retten veie hensynet til barnet mot hensynet til forelderen og muligheten for at mistanken kan være gal. Retten kan imidlertid bestemme at samvær ikke skal praktiseres, selv om forelderen er frifunnet for seksuelle overgrep mot barnet.

Ordliste

Den som fører straffesaken i retten på vegne av påtalemyndigheten.

Beslutning som påtalemyndigheten fatter forut for en avgjørelse om varetektsfengsling.

Tingretten når den foretar rettslige avhør og andre enkeltstående rettshandlinger, som varetektsfengsling, og når den avsier dom i saker hvor siktede har tilstått og samtykker i pådømmelse.

Den som har blitt utsatt for et overgrep eller annen krenkelse.

Påtalemyndigheten frafaller eller reiser ikke tiltale. Det blir ikke reist rettssak.

Den lengste straff som retten kan idømme for den straffbare handlingen.

Den straff som retten minst må idømme for den straffbare handlingen.

Den person det er rettet etterforskning mot, før vedkommende får stilling som siktet.

Partene eller deres prosessfullmektiger (advokater) begrunner de fremsatte påstander for retten.

Fornærmedes krav om straffeforfølgning mot den mistenkte.

Den offentlige myndighet som blant annet har kompetanse til å etterforske og påtale straffbare handlinger og føre offentlige straffesaker for domstolene.

Verge som oppnevnes for en umyndig når den egentlige vergen er inhabil.

Organ innen påtalemyndigheten som blant annet tar ut tiltale i sedelighetsaker.

Når påtalemyndigheten bestemmer at det skal reises straffesak mot en person for en straffbar handling.

Påtalemyndigheten reiser påtale for en begått straffbar handling, uavhengig av fornærmedes eller barnets foreldres ønsker.

Person som avgir forklaring om hva han eller hun ved en bestemt anledning har sett, hørt, ment, tenkt, følt eller sagt.

Enhver er som hovedregel forpliktet til å møte for en domstol og avgi forklaring når han eller hun er lovlig innstevnet av retten.

Adresse- og telefonliste

JURK har en egen gruppe som gir veiledning og rettshjelp til kvinner eller mødre til barn som er eller har vært utsatt for mishandling, voldtekt, incest eller andre overgrep. Blant annet yter volds- og mishandlingsgruppen bistand ved søknader om erstatning fra staten. All bistand fra JURK er gratis.

JURK 22 84 29 50

Aker sykehus
Sosialmedisinsk seksjon for barn og ungdom 22 89 45 00

Barneombudet 22 24 26 30

Mental barnehjelp 81 00 39 40

Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn 22 91 09 70

Nic Waals Institutt
Barne- og ungdomspsykiatri 22 23 36 56

Nordbyhagen barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikk 67 90 27 10

Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri 22 92 47 00

Voldtekstmottaket Oslo kommunale legevakt 22 11 70 90

Bergen legevakt	55 32 11 20
Bodø kommunale legevakt	75 58 60 00
Drammen legevakt	32 36 90 00
Fredrikstad sykehus	69 39 38 40
Hamar sykehus	62 51 60 77
Kristiansand legevakt	38 07 69 00
Molde fylkessykehus	71 21 73 10
Skien legevaktsentral	35 52 22 23
Stavanger legevaktsentral	51 51 02 02
Regionsykehuset i Trondheim	73 99 84 61
Tromsø legevakt	77 62 80 00

Rådgivnings- og kontakttelefoner for mennesker i krise, gir råd og hjelp også ved anonyme henvendelser, se telefonkatalogen.

Barneombudets kontakttelefon ”Klar melding inn”	80 03 17 00
Barn og unges kontakttelefon	80 03 33 21

Støttesentre mot incest finnes det flere av rundt i landet. De tilbyr støtte og hjelp til incestutsatte kvinner, og mødre til incestutsatte barn. Nedenfor følger en liste over noen av landets sentre. Ring til det senteret som ligger nærmest ditt hjemsted.

SMI Bergen	55 90 49 90
Pilar Incestsenter	32 89 74 33
Incestmottaket	64 94 25 70
SMI Hamar	62 53 34 01
SMI Kirkenes	78 99 32 70
SMI Kristiansand	38 07 11 11
Senteret mot incest	74 08 65 00
SMI Oslo	22 33 11 93
Incestsenteret	51 62 74 57
Incestsenteret	35 52 67 07
SMI Sortland	76 12 53 99
Incestsenteret	51 53 42 55
SMI Trondheim	73 89 08 80
Incestsenteret	33 35 77 77

[Tilbake](#)